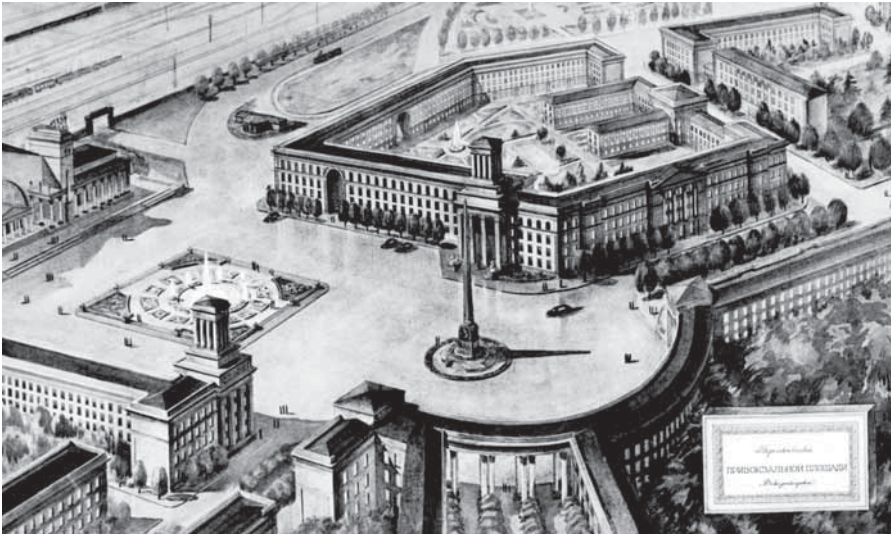

НАША СПАДЩИНА ГОЛОВНИЙ ПРОСПЕКТ МІСТА ЗАДУМИ І ЗДІЙСНЕННЯ В'ячеслав ВНУКОВ, Дніпропетровськ

Привокзальна площа

У кожному великому місті є свій головний проспект – його гордість і краса. У нас, у Дніпропетровську, – це проспект ім. К.Маркса, колишній Єкатерининський. Зараз навіть важко уявити його вигляд після руйнацій і пожеж, яких він зазнав в часи другої світової війни. Відразу ж після її закінчення було поставлене питання про відновлення і реконструкцію проспекту в найкоротший термін.

Довоєнний проспект, по-своєму гарний, був улюбленим місцем городян, але склався з будинків різних стилів, поверховості і часу будівництва, більшість із яких були зведені ще до революції без врахування загальних вимог міського ансамблю. Після війни на проспекті майже не залишилося уцілілих будинків. Його потрібно було створювати наново – так, щоб він становив єдиний стрункий містобудівний ансамбль головної транспортної магістралі міста, і, як формулювали ідеологічні настанови того часу, демонстрував велич подвигу народу-переможця. Ось таке завдання поставила перед архітекторами міська влада. Цю роботу доручили колективу «Дніпро-проект» (головний архітектор – Б.І.Белозерський, начальник відділу – І.Р.Заїченко, керівник майстерні – В.В.Самодрига). Була сформована бригада основних розробників проекту – архітекторів Д.І.Щербакова (нині – заслужений архітектор України), Л.Р.Вітвицького, В.Є.Горбоносова і Т.К.Чуянова. Багато часу цій роботі приділяли головні архітектори області – В.І.Левченко, міста – Р.Н.Дерявін, згодом В.І.Мартинов. Над проектами окремих будинків, споруд і комплексів надалі працювали заслужені архітектори України О.Б.Петров і В.А.Зуєв, а також архітектори М.Г.Клебанов, В.Ф.Ковалевич, М.Б.Шнеєрсон і інші.

Старанно вивчали збережені після руйнацій і пожеж цегляні конструкції будинків. Ту їх частину, що за своїм технічним станом не могла бути використана, розбирали до основи, іншу ж, що складалася з більш міцних стін, використовували при відновленні і реконструкції.

У поданому проекті весь п'ятикілометровий проспект трактувався як єдиний ансамбль, що об'єднує три вокзали і сім площ із глибинним розвитком його у бік окремих вулиць, які його перетинають. Зазначу також, що трамвайне полотно, яке проходило раніше по проспекту, відповідно до завдання мали перенести на рівнобіжні вулиці, а сам проспект призначався тільки для безрейкового транспорту і пішоходів. Отже, сім композиційних акцентів, сім площ.

ПЛОЩА ПЕРША. Вона розташована перед головним будинком вокзалу станції Дніпропетровськ, проект якого на той час уже був затверджений, а сам будинок перебував на стадії будівництва. Цю площу в плані проектували у формі квадрата, сполученого з півколом. Всередині квадрата намічали розмістити сквер із великим фонтаном і водяним дзеркалом. У центрі півкола був запроєктований обеліск Перемоги, що завершував перспективу трьох збіжних осей вулиць. По периметру побудувати готель, будинок управління залізниці й інші подібні споруди. Трамвайна колія повинна була тільки дотично підходити до площі, не перетинати її і повертати у зворотньому напрямі.

На жаль, не всі ідеї, закладені у проекті, були здійснені. Зокрема, обеліск Перемоги збудували в іншому місці, траса трамваю закільцювала всю площу... З появою на площі виходів із метро постало питання корінної її реконструкції з активним

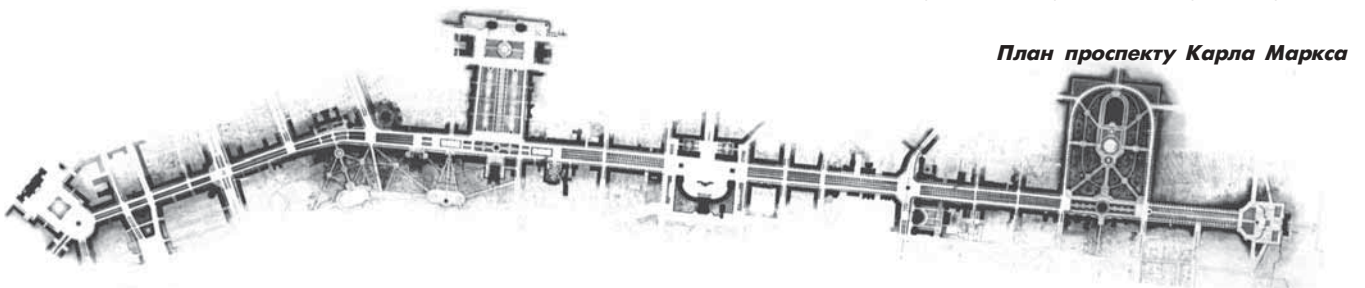
використанням підземного простору в два поверхи. Але загальна конфігурація площі залишилася без змін, а значення її навіть зросло.

ПЛОЩА ДРУГА. На відтинку від вокзалу до вул.Шмідта планували розмістити ще одну площу – Центрального ринку «Озерки», що виходила б з правого боку на проспект критими пасажами з магазинами й іншими торговими закладами. Але всього цього з різних причин виконати також не вдалося...

ПЛОЩА ТРЕТЯ. Про неї варто розповісти окремо. Характерний вигин проспекту в цьому місці потребував найбільш глибокого, серйозного і вдумливого підходу у вирішенні непростого завдання. Тому було розроблено два варіанти. Перший варіант, зазначений на загальному плані проспекту, пропонував вирішення єдиного цілісного простору магістралі з архітектурним акцентом вигину у вигляді вертикального елемента – вежі з золотим шпилем. Вона розташовувалася так, щоб її завжди було видно як з одного, так і з іншого напрямку вигнутого проспекту. Зліва від вежі планували спорудити Будинок культури облпромради, а справа, на розі вулиці, – будинок двозального кінотеатру «Батьківщина». Навпроти цих будинків смуга парку ім.Чкалова трактувалася як головний вхід до парку.

В другому варіанті пропонували цю ділянку проспекту розвинути в окрему площу Мистецтв із розміщенням по її периметру будинків театру, цирку, філармонії і концертного залу з рестораном. У цю площу ніби вливалися два проспекти: широкий (з боку центру) і вузький (з боку вокзалу). Але перевагу все ж було віддано першому варіанту. Слід сказати, що проектувальникам довелося вирішувати багато складних завдань, пов'язаних із розширенням проспекту до сорока і навіть до вісімдесяти метрів (до речі, знаменитий Невський проспект у Санкт-Петербурзі має ширину п'ятдесят метрів). Були і казуси. Наприклад, наш драматичний театр ім. Горького пропонували при відновленні зсунути в глибину парку, щоб перед ним організувати хоч якийсь простір. Але сьогодні інтереси і поспіх узjali гору, а тепер всі дивуються: чому театр розташований просто на червоній лінії проспекту?!

План проспекту Карла Маркса

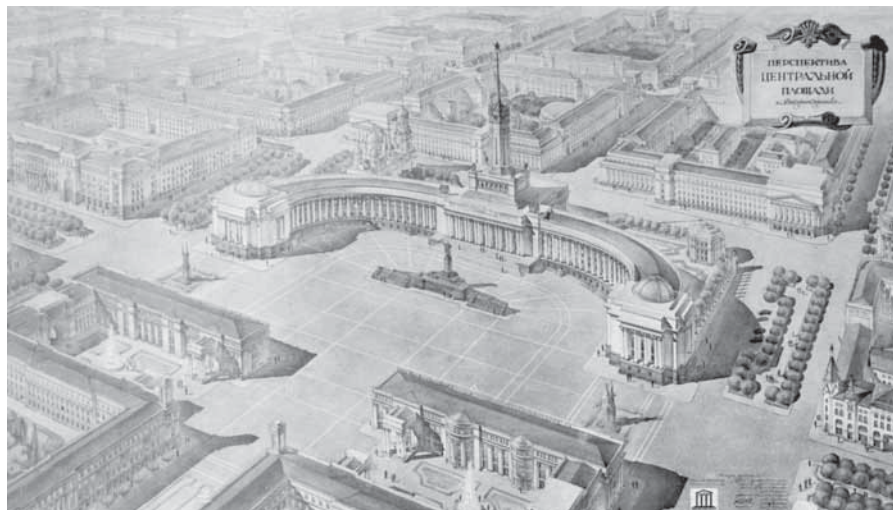
Перспектива першого варіанту вигину

ПЛОЩА ЧЕТВЕРТА. Її проектування пов'язане з ідеєю відкритого виходу проспекту просто до Дніпра на ділянці між вулицями Серова і Плеханова, де ріка підходить до нього найближче. Тому проектувальники і запропонували назвати цю площу «Дніпровська». Пробивання широкого виходу до водяного простору в зазначеному місці було пов'язане з планами будівництва там річкового вокзалу. Таким чином, у комплекс головної артерії міста могла б увійти надзвичайно важлива за функцією площа - річкових воріт міста. Але не зважилася міська влада на таку реконструкцію цього кутка міста. Доводиться тільки шкодувати, що такий задум не здійснився... А площа в цьому місці все ж з'явилася, але вже більш локальна за значенням. Розташування ж тут будинку оперного театру, побудованого пізніше, назавжди поховало ідею виходу проспекту до Дніпра. Та й річковий вокзал був побудований в іншому місці.

ПЛОЩА П'ЯТА. Це головна площа міста. Тут розташовувалися: Троїцький собор, будинки універмагу і «Дитячого світу». Проектом передбачалося розширення флангових вулиць - К.Лібкнехта і Короленка, а також кінцевих частин вулиць з протилежного боку проспекту - Московської і Ширшова.

Головне місце на цій площі призначалося Будинку Рад (замість нього побудований будинок Міністерства чорної металургії). Він задумувався урочистим, суворим і монументальним - головним у всій цій складній багатоходовій композиції.

Центральна площа

Його формоутворення мало бути таким, щоб притягало до себе, ніби запрошувало. У центрі намічалось спорудити пам'ятник В.Леніну з трибунами (побудований без трибун), повз які мали б проходити паради та демонстрації. Слід зазначити, що архітектура комплексу Мінчормету значно відрізняється від спроектованого тут Будинку Рад, і, на жаль, не в кращий бік.

Складним місцем для архітекторів виявився перетин проспекту з бульваром Гоголя і вул. Дзержинського. Оскільки він знаходиться на досить значному ухилі, проектувальники не знайшли можливості організувати тут яку-небудь площу - чергову композиційну доміную, хоча таке бажання і навіть передумови до його здійснення були. Сьогодні ця домінуюча все ж формується з об'єктивних причин, але не у вигляді площі, не територіально, а завдяки цікавим об'ємним спорудам: висотному акценту - Будинку книги (вже побудований) і оригінальному торговому комплексу у вигляді прозорого «Айсберга» (проекується).

ПЛОЩА ШОСТА. Це - Жовтнева площа, що розташована на найвищих точках усієї композиції і завершує собою перспективу проспекту. Тут планували спорудити «Пантеон» героям, загиблим під час війни, та панораму, що зображувала б кульмінацію бою за звільнення Дніпропетровська. У проєкті особливо підкреслювалася необхідність уникати спокуси подальшого будівництва в цьому зеленому кутку міста. На жаль, цієї заповіді

не дотримуються, і багато хто сьогодні хоче обов'язково щось побудувати саме тут.

ПЛОЩА СЬОМА. Вона задумувалась як друга вокзальна площа біля Марєфо-Херсонського вокзалу в комплексі з другим входом до парку ім.Т.Г.Шевченка. Шкода, що ця ідея не отримала свого втілення. Інші люди вирішили проблему будівництва другого залізничного вокзалу не кращим чином. Втішає лише те, що в цьому місці споруджено обеліск Перемоги, безповоротно втрачений для першої площі.

Прикро, але доводиться констатувати, що впродовж реалізації наших численних довгострокових містобудівних проєктів (хоча даний проєкт не такий вже і довгостроковий) ми маємо не тільки надбання, успішно втілені, а й втрати, найчастіше безповоротні. І це співвідношення далеко не завжди на користь надбання...

Перспектива виходу на Дніпро. Дніпровська площа.

Коли знайомишся з проєктами матеріалами того часу, не перестаєш дивуватися і захоплюватися архітекторами і будівельниками, які, незважаючи на розруху і складнощі життя, не тільки мріяли, а й масштабно вирішували завдання нашого майбутнього. Вражають не лише широта задуму, його чіткість і глибина продуманості, а й терміни здійснення ідеї, включаючи проєктні і будівельні роботи. Якщо проектування почалося в 1946 році, то вже до кінця 1956 року відновлення проспекту К. Маркса в Дніпропетровську було в основному завершено. Він відродився і став найкращою магістраллю нашого міста, відомою на всю Україну. Не все вийшло точно за проєктом, не все вдалося, але основні віхи цілісного рішення залишилися. І ми, часом не відчувуючи цього, слідуємо у фарватері ідей, закладених нашими попередниками. Тому імена творців того часу і їхня творчість не повинні бути віддані забуттю. Низький уклін їм за цю шляхетну і самовіддану працю на благо нашого міста й усіх нас.